

med den erkendelsesteoretiske tænkning. Det kan altid diskuteres, hvor langt en redaktionel hensigt skal drives, men med historien og historiedisiplinen som eksempel synes det, som om det i hvert fald er nødvendigt at gå længere, end det er gjort. Rammen er sat op til, at det skal lykkes, men fagene og deres begrebsapparater får ikke tilstrækkelig plads, og de mere filosofiprægede artikler må nok i større udstrækning rettes mod enkeltdisciplinerne.

Meget taler for, at redaktionen fremover bør holde fast i sin gode ambition, for markedet trænger til et værk som dette. Det kræver sandsynligvis, at *Filosofisk leksikon* enten bliver et tobindsværk, eller at 10-20 % af særligt de mest filosofi-specifikke bidrag skæres bort for i stedet at give plads til den eftertragtede erkendelsesmæssige indsigt i de forskellige fags historie og i brud på tværs af disciplinerne. Filosofispecialisterne vil sandsynligvis protestere, men selv vil de slå deres særlige begreber op i større og ofte udenlandske værker. Og Gyldendal vil næppe finde leksikonets primære købere blandt fagfilosofferne. De mange aftagere skal findes blandt erkendelsesinteresserede rundt om i de forskellige fagmiljøer, og der kan *Filosofisk leksikon* blive et rigtig godt værktøj. Et sådant værk når først sit sande niveau gennem gradvis redaktionel fin-slibning. Nu er grunden lagt, og det skal vi være glade for. Der er meget at bygge på, og det skal blive spændende at følge arbejdet i kommende udgaver.

Den næste udgave kan i øvrigt også nemt vinde ved at få skiftet mange af portrætterne ud med fotos af en tidligere årgang. De største gennembrud i tænkningen er ikke kun foretaget af folk i pensionsalderen.

Palle Ove Christiansen

BENT EGAA KRISTENSEN: Historisk metode. En indføring i historieforskningens grundlæggende principper. København 2007, Hans Reitzels Forlag. 287 sider. 298 kr.

Når en ny lærebok presenterer seg selv som »den første danske lærebog i historisk metode siden Kr. Erslevs berømte kildekritik, der i mere end 100 år har udgjort fundamentet for historie som videnskabeligt fag i Danmark« (baksideteksten), gir det grunn til minst to reaksjoner: 1) Det var jammen på tide (sett fra norsk ståsted hvor nye metodebøker er kommet flere ganger også de siste 50 årene, må jeg føye til: kan det virkelig stemme?), og 2) Da bør vi kunne vente noe nytt. Det siste

skal være ledetråd gjennom denne omtalen. Først en presentasjon av hva boken inneholder (ispedd en gradvis økende mengde kritiske merknader).

Boken er (også i følge egen baksidetekst) skrevet først og fremst for studenter, som en innføring for de som skal lære seg de mest grunnleggende grepene i historiefagets arbeidsmåter. De første ca 50 sidene (av totalt ca. 250 sider tekst) er viet en lang drøfting av hva historisk metode og erkjennelse er. Mye plass brukes her i starten på en nokså filosofisk diskusjon av hva erkjennelse er – først på generelt plan om hva vitenskapelig erkjennelse er, så noen dype dykk i hva Erslev skrev i ulike sammenhenger om erkjennelse, før den lange starten avsluttes med en runde om hva historisk forskning og erkjennelse er. Allerede her blir det klart for leseren at forfatteren ser den historiske erkjennelsen i stor grad som sammenfallende med det å slutte fra kilder til fortidig virkelighet. Den historiske metoden handler om kildeanalyser – først og fremst (for ikke å si: bare).

Det inntrykket bekreftes på de neste 120 sidene, som handler om kildene og arbeidet med å få dem til å gi vitenskapelig kunnskap om fortiden. Først kommer her en grundig refleksjon over kildebegrepet, som etter en kort diskusjon raskt avgrenses til tekster. Dette begrunnes på to plan, et prinsipielt og et praktisk.

Først slås det fast at det å trekke inn andre typer materiale (bilder, bygninger, materielle levninger, landskap osv) ville krevd andre metoder enn 'den historiske', altså hører dette til andre fag. Det er ikke plass i en bokmelding som denne til å diskutere et slikt syn grundig. Men i en tid hvor mange generasjoner har etterlatt seg økende mengder spor i både lyd og bilder, høres det umiddelbart ut som ekstremt gammeldags og snevert å skulle avgrense historiefagets kildemateriale til tekster.

Så kommer den praktiske begrunnelsen: å trekke inn andre kildegrupper enn tekster ville »sprænge rammene for nærværende bog.« Når vi vet at hele 120 sider av boken er viet kildearbeid, må vi kunne spørre om det ikke her burde vært plass også til å vise hvordan historikere stadig har god nytte av å tolke både malerier og fotografier og andre materielle levninger fra fortida – uten at det gjør historikerens analyser mindre historiske, metodisk sett (det gjelder forresten enten en skriver om gamle eller nye tider).

Å se bare tekster som historiske kilder, harmonerer forresten også dårlig med det funksjonelle kildebegrepet, som nettopp går ut på at noe vi har fra fortida, blir kilder først gjennom bruk (det funksjonelle kildebegrepet lar seg i alle fall dårlig forene med å stemple noe som

fortida har etterlatt seg, som 'ikke historisk kilde' – pr. definisjon).

Etter kapittelet om kildebegrepet kommer en systematisk gjennomgang av de ulike fasene og slutningsmåtene som brukes når kildene skal gjøres i stand til å gi svar på historikerens spørsmål. Grunnleggende for all kildeanalyse er at kildene identifiseres, for uten å vite hva de er (og var), kan vi heller ikke vite hva de kan brukes til å vise noe om. Et par eksempler på forfalskninger gjennomgås her på en fascinerende måte (bl.a. Hitlers dagbøker).

Her er stoffet ordnet i tråd med bokens pedagogiske grunnstrategi. Den går ut på å kombinere 1) fastslåing av prinsipielle grunnsetninger (som presenteres i egne rammer), med 2) grundig og til tider svært så detaljert presenterte eksempler, og 3) (vanligvis) en påfølgende diskusjon hvor flere synspunkter på det aktuelle eksempelet blir trukket inn. Dette er et framstillingsopplegg som brukes gjennom hele boken. Når vi først er inne på pedagogisk opplegg, bør det også nevnes at det til boken er laget en egen nettside (www.historiskmetode.hansreitzel.dk). Her finnes for lærere som vil bruke boken, et forslag til egen undervisningsplan i 23 punkter, og tilbud om å laste ned (downloade) mange av de tekstene som siteres i boken, i mer fullstendig form.

Bokens hovedkapitler tar for seg ulike måter å trekke slutninger fra kilder til fortidig virkelighet på. Rettere sagt dreier det seg her om to grunnleggende måter å bruke kildene på, som 'frembringelse' (eller 'levning' som på norsk er det vanlige ordet) og som beretning. Her får denne dikotomien både strukturere framstillingen og dominere de metodiske refleksjonene nokså fullstendig (dette skiller forresten skandinavisk metodelitteratur fra tilsvarende innføringsbøker i mange andre land – hvor studentene lærer grunntrekkene i det historiske håndverk uten dette skillet). I disse kapitlene blir de grundig presenterte eksemplene som gjennomgås, brukt på måter som får fram de reglene kildekritikeren må huske på å bruke for å etablere et kritisk syn på hva kildene viser, og hvorvidt det de påstår (når de er brukt som beretning), er til å lite på.

For historikere som mener at den historiske erkjennelsesprosessen (og metoden) omfatter ikke bare kildeanalysene men også skrivingen, er det etter denne grundige gjennomgangen av kildedelen av metoden bygd opp en nysgjerrig spenning knyttet til hva Egaa Kristensen vil si om det som så skjer – når historikeren har kritisert sine kilder, og skal ta de neste stegene i sin erkjennelse. Men i stedet for like grundige kapitler om ulike typer forklaringer, for eksempel med like kritiske refleksjoner over problemer og logikk knyttet til kausalitet, kommer

det her et relativt knapt og overfladisk kapittel om 'hypotese- og teori-dannelsen'.

Et begrep som her lanseres, er 'sammenhengsskabelsen'. Her konstateres det raskt at »Det kan ikke afgøres, hvilke sammenhænge der er de vigtigste, endsige de rigtige, at fokusere på.« Og leseren (som når dette kapitlet dukker opp, har fått et grundig inntrykk av at kildekritikken er et håndverk med klare regler) tenker: hører dette derfor heller ikke med til 'historisk metode'? (fordi det ikke styres av regler for rett og feil i samme grad som kildekritikken?). Er da det å skape sammenhenger også noe som ligger utenfor historikerens faglige ferdigheter? Og er da dette noe som studenten, som her skal innføres i 'metoden', må finne ut selv utenfor både studium og fag? I denne metodeboken legges det i alle fall lite vekt på å innføre studenten i hvordan historikere bruker ulike forklaringsmåter og fortellestrategier for å etablere større 'sammenhenger'. Temaet 'Historisk fremstilling' er viet bare knappe 9 sider i boken – noe som i seg selv gir et signal om hvor lite viktig Egaa Kristensen ser på dette som del av historikerens arbeidsmåter.

Riktignok brukes det noe plass innenfor disse knappe 9 sidene på å gjøre studenten kjent med Hayden Whites syn på at historikeren gjennom sitt valg av 'emplotment', også har en »skabende rolle i den historiske erkendelse.« Men det historikere som vil reflektere videre over denne 'rollen', kan ha av nytte av nyere diskusjoner om for eksempel språkets betydning – og da både i kildetolkninger og fortelling – er her først og fremst presentert i et eget kapittel om 'Inndragelse af metoder fra andre fag'. Dermed plasseres det utenfor den 'historiske metoden', egentlig.

I dette kapitlet beskrives de 'andre' fagenes bidrag til historieforskningen også som å levere stoff til 'forhåndsteorier'. Andre fag forteller altså historikeren hva det er interessant å forske om, og foreslår samtidig teorier om sammenhenger (som dermed også framstår som hentet fra steder utenfor historikerens fag). Når de eksemplene på slik påvirkning gjennomgås, handler det om økonomisk historie, internasjonal politikk, statskunnskap, antropologi, folkeminne, ny kulturhistorie og litteraturfag. Avsnittet om 'Litteraturfagene' blir her også gjort til stedet for å omtale nye tanker ikke bare om diskurs og dekonstruksjon, men også Gadammers og Ricoeurs måter å tenke hermeneutikk på – som om heller ikke dette handler om transfaglige brytninger innenfor humaniora og samfunnsforskning.

Her må en nesten spørre seg om ikke det å plassere innovasjoner knyttet til de temaområdene og analysemåtene som her presenteres, i kapittelet om 'andre fag', bidrar til en helt urimelig undervurdering av hvor transfaglige endringer det her handler om. Det gjelder ikke bare endringer forbundet med språklig vending (som mange historikere har lett for å se som noe utenfrakommende og fremmed, og som noe det gjelder å verne eget fag og metode mot). Det gjelder også historikernes utvidelse av sine forskningsområder til nye sider av samfunnet. Ville ikke historikeres interesse for dagligliv og 'små historier' vokst fram også uavhengig av påvirkning fra antropologi og folkeminnevitenskap?

Kanskje har Egaa Kristensens strukturering av disse temaene også noe å gjøre med hvordan han ellers presenterer historiefaget og dets metode. Et gjennomgående trekk ved måten 'historisk metode' presenteres på i boken, er at den framstår som et faginternt sett av regler historikeren følger i sitt historiefag-spesifikke arbeid med kildene. Her er det fristende å spørre seg om ikke også andre fag som handler om å analysere samfunn og mennesker, bruker kilder, og om ikke mange av de samme reglene brukes også av dem. Det inntrykket denne metodeboken etterlater seg om historiefagets særpreg og identitet, er at det er et kildekritikkfag, og at historikere er kildekritikkeksperter, framfor mye annet som historikere også kan. At de er flinke til mye mer enn det, for eksempel til å framstille menneskelige og samfunnsmessige forhold som prosesser over tid, kommer da i bakgrunnen. I alle fall blir ikke det historikeren da gjør, omtalt som noen sentral del av historikerens arbeidsmåte og kompetanse – og dermed heller ikke som del av historiefagets identitet og metodelære.

Når jeg er kommet til den konklusjon at dette er en bok om 'historisk metode' som jeg ikke ville anbefalt brukt som innføringspensum for mine historiestudenter, er det ikke fordi studenter ikke har noe å hente av nyttig læring ved å lese i den. De grundige gjennomgangene av kildekritikkens muligheter og fallgruver, og eksemplene på hvordan tekster fra og om fortida kan utnyttes på ulike måter, gir her stoff til mye nyttig læring.

I flere andre deler av boken kan en få et inntrykk av at de ikke er skrevet med den innføringstrengende studenten som adressat. Diskusjonene om nyanser i Erslevs tenkemåter om kilder og historisk erkjennelse kan være givende for spesielt Erslev-interesserte historikere. Men de egner seg bedre til å fenge interessen hos kolleger av forfatteren enn hos studenter flest. Det samme kan sies om innslag i boken fra senere tiders diskusjoner om den språklige vendingen, hvor det blant

annet bringes inn synspunkter fra diskusjoner med andre danske historikere som har sin bakgrunn i lengre diskusjoner i fagmiljøet som få studenter trolig verken har lest eller har umiddelbar interesse av – før de eventuelt er innført i noen av de mest grunnleggende synsmåtene og forskjellene mellom de retningene det handler om (det siste burde de her heller fått mer av).

Den alvorligste innvendingen mot å bruke boken som innføringsbok for studenter, er at den lærer studentene et bilde av historiefaget som må sies å være både lite dekkende og nokså ufruktbart. Det gjelder utdefineringen av andre kilder enn tekster fra kildebegrepet. Og det gjelder reduksjonen av historisk metode til kildekritikk. Samtidig minimaliseres andre temaer som burde vært grundig behandlet i en bok som har som mål å gi studenter en innføring i hvordan historikere arbeider.

Når har forresten de historikerne vi har lært å kjenne som de beste i faget, blitt så gode bare ved å være flinke kildekritikere? Å gjøre kildekritikken til fagets identitet, er slik sett kanskje ikke en gang gammeldags. Det er verre enn det: det er en kraftig undervurdering av både potensialet og metodene til historiefaget. Og *det* vil vi vel ikke by nye studenter i en 'innføringsbok'?

Ingar Kaldal

PAUL DOUGLAS LOCKHART: Denmark, 1513-1660. The Rise and Decline of a Renaissance Monarchy. Oxford University Press 2007. ix + 279 sider. 61 GBP.

Der har længe manglet en fremstilling på engelsk af Danmarks historie i 1500- og 1600-tallet. I 2004 udgav Knud J.V. Jespersen ganske vist sin glimrende *A History of Denmark*, men da den skulle dække hele Danmarks historie, måtte den nødvendigvis blive meget kortfattet. Svenskerne fik derimod allerede i 1953 Michael Roberts' store biografi om Gustav Adolf på engelsk, og i 1968 fulgte hans koncentrerede fremstilling *The Early Vasas*, om Sverige historie 1523-1611, der tydeligt på mange måder har været forbillede for Paul Lockhart.

Forfatteren har to mål med sin bog. Den skal give ikke-danskyndige læsere en mulighed for at orientere sig i Danmarks historie i perioden mellem 1513 og 1660, og den skal kunne anvendes som grundlag for universitetsundervisningen i historie såvel i udlandet som i Danmark